

LOTHRINGENI KÁROLY HERCZEG SZILÉZIAI HADJÁRATA 1757-BEN.

Adalékok a sziléziai háborúk történetéhez, a gróf Nádasdy-család nádasd-
ladányi levéltárának eredeti, kiadatlan okiratai alapján.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Két rajz melléklettel.

A magán levéltárakból aránylag ritkán kerülnek hadtörté-
nelmi jelentőséggel bíró okiratok napvilágra. Ennek okai: hogy
a kutatók a hadi eseményekkel foglalkozó okiratokra kevés súlyt
fektetnek, hogy a kezeikbe kerülő iratoknak a hadi történetírásra
való jelentőségét csak ritkán ismerik, végre pedig, hogy a magán-
levéltárakban fölötté ritkán találjuk egy-egy hadjáratnak, csatá-
nak, ostromnak stb. összes íratait, melyekből az esemény egész
lefolyása kivehető volna, hanem inkább csak töredékeket, részlete-
ket, melyek csak más a kutató által már ismert adatokkal kapcsola-
latban, vagy a létező leírásokkal való összehasonlítás mellett válnak
a hadi történetírásra valóban hasznosakká.

De még ama kevés okirat is, mely néha-néha kiadatik, elvész
a hadi történetírás számára, mert oly gyűjteményekben közölte-
tik, melyek a hadi történetírásra első sorban hivatott katonák szá-
mára alig hozzáférhetők, továbbá mert az okiratok ott is elszórva,
tehát a hadi történetírásra kívánatos csoportosítás nélkül, s leg-
gyakrabban eredeti (latin) nyelven, hiteles fordítás és magyarázat
nélkül adatnak.

A történeti kútfők kutatói a magyar hadi történetírásnak
igen nagy szolgálatot tennének, ha a hadügyekre vonatkozó okíra-

tokat nem száz más oklevél közt elszórva, hanem külön csoportosítva, esetleg külön kötetekben közölnék, mint ezt már többen, így különösen Thaly Kálmán jeles tudósunk a Rákóczy-korra nézve, meg is cselekedték. Ily módon a magyar hadi történelem régebbi időszakai is lassankint meg lennének világíthatók, s a jövő nemzedék magyar katonái okulást, buzdítást meríthetnének őseink dicsőséges hadi tetteiből, tanúlnának győzelmeikből, ép úgy mint vereségeikből, s nem volna a magyar katona arra utalva, hogy a pályáján nélkülözhetetlen hadi tudományokat mindig csak idegen megvilágítás mellett, idegen hadtörténelmi példák segítségével, tehát idegen szellemben sajátítsa el.

A közvetlen kutatás katonák által csak az újabkori eseményekre nézve lehetséges, miután ezek anyaga ha nem is magyarul, de legalább modern nyelveken van írva s így hozzáférhetőbb. Sajnos azonban, hogy ily kutatásokra a hivatása által teljes mértékben lekötött katonának ideje nem igen marad s csak ritkán, mintegy véletlenül juthat ily régi, értékes okiratokhoz; de még ha hozzájutott is, évek kellene néha hozzá, míg azok bár csak futólagos földolgozásához hozzáfoghat.

Mert a katona, ha már hadtörténelmi tárgyú okiratokhoz jutott, nézetünk szerint helytelenül cselekednék, ha azokat egyszerűen lemásolva vagy lefordítva közrebocsátaná. Az iratok nagy tömegében gyakran igen kevés a valóban értékes adat vagy részlet s így czélszerűbb, ha a tömeg közlése helyett ez értékesebb adatokat szakértelemmel kiválogatja s megfelelő keretbe foglalva részben vagy egészben földolgozva bocsátja azokat közhasználatra.

Így jutott e sorok írója is, mintegy véletlenül, a gróf Nádasdy levéltár hadtörténelmi tárgyú okiratainak megtekintéséhez s így adja azok egy becses részét megfelelő keretben a jövő hadi történetírás rendelkezésére.

A gróf Nádasdy-család nádasdladányi levéltárában létező hadtörténelmi tárgyú okiratok felől ezelőtt két évvel a Magyar Történelmi Társulatnak jelentést tettünk¹⁾ s már akkor kiemeltük,

¹⁾ «Gróf Nádasdy Ferencz és a Nádasdy-levéltár.» Századok, 1888. 412—425. lap.

hogy a levéltár hadtörténelmileg aránylag legbecsesebb részét Lothringeni Károly hercegnek, részben már megrothadt, de még mindig olvasható, 100 levele, továbbá Jahnus, Pálffy, Rhédey, Kálnoky, Krottendorf és mások ugyanez eseményekre vonatkozó jelentései képezik. A herceg leveleinek száma tulajdonképp 104, azonban az első 1754 október 28-dikáról s a három utolsó 1758 június 23-dikáról, 1760 és 1761-ből, mint egyszerű ajánló levelek, értéktelenek. Hogy a levelek mind német nyelven vannak írva, azt tán mondanunk is fölösleges.

Az értékes levelek elseje 1757 augusztus 19-én, utolsója 1758 január 1-dikén kelt; a levélgyűjtemény tehát Lothringeni Károly herceg sziléziai hadjáratát, vagyis azon időszakot foglalja magában, mely az osztrák seregnek a kolini csata után történt egyesülésétől kezdve egész a hadjárat befejezteig letelt. Az ez időszakba eső nevezetesebb események a következők: Nádasdy győzelme Winterfeld fölött Moysnál, Lothringeni Károly herceg és Bevern menete Sziléziába, Schweidnitz ostroma és bevétele Nádasdy által, a boroszlói csata, a leutheni csata s végre az osztrák sereg visszavonulása Csehországba.

Kiválóan értékesek e levelek azért, mivel az osztrák források ép ez időszakról hallgatnak, s a bécsi hadi levéltár, mely a hadjárat bevezetését, a prágai és kolini csatákat, Prága fölmentését és Hadik berlini menetét igen alaposan kidolgoztatta, az általunk jelzett időszakról mit se közölt; midőn tehát az 1757-ik év augusztus-decemberi időszakába eső eseményeket Lothringeni Károly herceg levelei, az érintett tábornokok jelentései és más levéltári adatok alapján megvilágítjuk, úgy hisszük, nemcsak a magyar, de az általános hadi történetírásnak is szolgálatot teszünk.

Igaz, hogy a levelekből kivehető adatok már csak azért is hézagosak, mert bírjuk ugyan a fővezér leveleit, de nem bírjuk Nádasdynak a fővezérhez intézett jelentését, melyek pedig egymást ki kell hogy egészítsék; de Nádasdy jelentései a bécsi hadi levéltárban valószínűleg megvannak s a hadi levéltár föladata, hogy a hézagokat kitöltse s netaláni tévedéseinket helyreigazítsa.

I.

ESEMÉNYEK SCHWEIDNITZ OSTROMÁIG.

Frigyes a kolini vereség után seregével Leitmeritzre vonult, míg Henrik herceget Böhmisch-Leipára küldötte; Daun osztrák serege Prága felé menetelt s miután a poroszok a város alól június 20-án elvonultak, az összes osztrák hadak Lothringeni Károly herceg parancsnoksága alatt Prága előtt egyesültek.

Frigyes 70,000 főnyi serege ellenében most egy 110,000 főnyi osztrák sereg állott; de bár ugyanakkor Keleti-Poroszországba 80,000 orosz, Pomerániába 17,000 svéd vonult be, míg a 100,000 főre menő francia és német birodalmi sereg, Westfáliát elfoglalva, már Szászország ellen nyomult elő, az osztrák győzedelmes sereg még sem mozdult meg s csak a biztos távolból kémlelte a legyőzött, de még mindig rettenetes ellenség cselekedeteit.

Végre, miután a legyőzött porosz sereg már három hét óta a legnagyobb nyugalomban élt a győzelmes ellenség költségén Csehországban, az osztrák sereg hadműveleti tervével tisztába jött.

Nádasdy egy hadtest élén Frigyes ellenében kikülönítettén, az osztrák főszereg Henrik porosz herceg balszárnyát megkerülve, Zittaunak tartott, hogy ez által a herceget állásának elhagyására és visszavonulásra bírja.

Arra, hogy a rendelkezésre álló többszörös túlerővel a poroszok ez elkülönített csoportja megtámadtassék s míg Nádasdy a királyt távol tartja, megsemmisíttessék, arra az osztrák főhadiszálláson senki sem gondolt s igen nagy hadászati eredménynek tekintetett, hogy a Zittauba *előbb* beérkezett Henrik az ott levő porosz készleteknek csak egy részét vihette el, míg a többi zsákmányul esett. Az osztrák sereg Szászországba való benyomulásának és Zittau elestének hírére Frigyes is elhagyta Csehországot s Bautzenra menetelt, hol seregét — egy Drezda védelmére Móricz porosz herceg parancsnoksága alatt visszahagyott hadosztály kivételével — ismét egyesítette. Az osztrák seregek időközben Zittaunál erős állást foglaltak, melyből Frigyes őket kimanővrozni

nem volt képes, s a porosz sereg végre julius végén Bernstadt-mellett állapotodott meg.

Itt érte Frigyes a francziák által a Cumberlandi herczeg fölött julius 26-dikán *Hastenbekenél* kivivott győzelemnek híre, mely a porosz királyt egyetlen szövetségesétől megfosztotta.

Frigyes helyzete most valóban kétségbeejtő volt; *Soubise* herczeg Szászországba valóban benyomúlt és augusztus 21-dikén Erfurtnál a birodalmi sereggel egyesülvén, 57,000 fő fölött rendelkezett, melylyel Lipese ellen szándékozott vonulni; a *Richelieu* herczeg alatt álló s 70,000 főnyi számerővel bíró második francia sereg előcsapatai Magdeburg körül portyáztak; az orosz hadsereg a Prégel folyóig nyomúlt elő; végre Bécsben már egy birodalmi gyűlés egybehívásán fáradoztak, melyen Poroszország jövőendő sorsa eldöntessék.

A helyzet kétségbeejtő volta daczára Frigyes egy pillanatig sem csüggedt; azon meggyőződésben, hogy az osztrák sereg Sziléziában semmi nevezetesebb dolgot művelni nem fog, s túlerejét legföljebb arra használja föl, hogy azt valamely vár ostromlásában elfecsérelje, Frigyes arra határozá el magát, hogy ereje nagyobb részét az osztrák sereggel szemben visszahagyván, a kisebb részzel a most legveszedelmesebb ellenfél, *Soubise* herczeg ellen vonuljon s azt manővrozás, vagy ha kell, nyílt támadás útján is, visszavonulásra bírja s a *Richelieu*val való egyesülésben megakadályozza.

E terv oly módon került végrehajtásra, hogy a király ötvenhat gyalog zászlóaljat és száz lovas századot, összesen mintegy 44,000 főnyi számerőben, *Braunschweig-Bevern* herczeg alatt Bernstadtnál visszahagyván, maga 16 zászlóaljjal és 23 lovas századdal, tehát mintegy 12,000 fővel, *augusztus 15-én* Dresdába menetelt, hol *Móricz* herczeg 10,000 főnyi hadosztályával egyesülvén, e csekély, alig 22,000 főnyi sereggel *Döbeln*, *Grimma* és *Pegauon* át a *Saale* folyóhoz indúlt, melyen szeptember 11-dikén *Kösen*nél átkelt és *Erfurt* ellen nyomúlt.

A francziák már Frigyes közeledése hírére visszavonúltak s így *Erfurt* könnyen hatalmába esett; ekkor a király 20 lovas századból álló elővédét *Seidlitz* alatt *Gothába*, *Braunschweig* *Ferdi-*

dinand herceget 3000 fővel Magdeburg felé, Móricz herceget pedig 6000 fővel Lipcsébe küldvén, a sereg többi részével az Eisenachra visszahúzódott francia és német birodalmi sereggel szemben Erfurtnál figyelő állást foglalt.

Míg Frigyes a Soubise hadserege ellen végrehajtott szászországi hadjáratban távol volt, ez idő alatt folytak le az események, melyeket tárgyalni szándékozunk, s melyekről leveleink szólnak.

A Bernstadtnál visszamaradt Bevern herceg feladata az volt, hogy a Lothringeni Károly osztrák seregét megfigyelje s azt Szilézia visszahódításában megakadályozza. E czélnak a bernstadti állás nem igen felelt meg, minélfogva Bevern seregével *Görlitzbe* vonúlt s az e várostól délnyugatra lévő *Landskrone* nevű hegyen megerősített táborba szállott. A Neisse folyón való átkelés és általában a Neisse és Queiss folyók közti terület megfigyelésére Bevern *Winterfeld* tábornok alatt egy 10 gyalog zászlóaljából álló hadosztályt különített ki, mely a Neisse jobb partján *Moys* közelében foglalt állást. Egy másik különítményt Brunswick herceg alatt *Bautzenbe* küldött, azon czélből, hogy általa a király hadseregével az összeköttetést fentartsa.

E helyzetben vélt Bevern mindaddig megmaradhatni, míg a király a szászországi hadjáratból visszatér.

Lothringeni Károly hadserege, mint már említettük, közel 100,000 főből állott. Midőn Frigyes augusztus 10-ike körül Bernstadtra vonúlt vissza, az osztrák sereg is kimozdult zittai állásáról, s a Zittau, Löbau és Bernstadt közti területen táborozott.

A hadsereg hadműveleti terve még megállapítva nem volt s erre nézve a következők tartandók szem előtt.

Mi, kik a napoleoni nagy hadjáratok tanulságait bírjuk, s az erélyes, határozott, düntő eredményekre törekvő hadműveletek rendkívüli sikereit ismerjük, az osztrák sereg hadműveleteit, illetőleg bátran csatlakozhatunk Jomini véleményéhez,¹⁾ mely szerint az osztrák sereg működésének a következőkből kellett volna állani: A

¹⁾ Jomini: «Traité des grandes operations militaires. Tome I. Páris, 1811.

király távozása után a Bevern alatt visszamaradt sereg, miután egy 4000 főnyi különítménye Bautzenban állott, alig volt több 40,000 főnél. Az osztrák sereg tehát kétszeres túlerővel birt. E túlerő legjobb fölhasználása az lett volna, ha az osztrák sereg a poroszokat a görlitz-i állásban haladéktalanul megtámadja, megveri s akár Berlin akár Szilézia felé visszaveti. Ennek megtörténte után Bevern egy 25—30,000 főnyi hadtest által megfigyeltetvén, a sereg zöme Drezdának és Lipcsének fordul s Frigyes seregét a francia és birodalmi hadsereggel egyetemben megtámadja. E 130,000 főnyi sereg ellen Frigyes csak 25,000 főt állíthatván, serege könnyen lett volna megsemmisíthető, mely művelet után az egyesült seregek Bevernnel is könnyen végezhetnek vala. Ha mindez megtörténik, akkor azután a bécsi birodalmi gyűlés valóban dönthet Frigyes királysága fölött.

De ne feledjük azt, hogy az ily módon való cselekvés rendkívüli önállóságot föltételez, melylyel a bécsi haditanács korlátozó befolyása alatt álló osztrák fővezér nem bírhatott, továbbá nagy fokú önbizalmat, melyet a prágai veszedelmes helyzetből a kolini csata által nagy nehezen kiségitett herczegnél szintén alig kereshetünk. Végre pedig vegyük számításba Mária Terézia ama forró ohaját, hogy a tőle erőhatalommal elvett Szilézia minél előbb birtokába ismét visszakerüljön, s akkor nehezen csodálkozhatunk azon, hogy az osztrák fővezér Szilézia visszahódítását mindenkifölött valónak tartotta s minden igyekezete csak ezen főczél felé irányult.

A hadműveleti terv, melyet Lothringeni Károly megállapított, a következő volt:

Mindenekelőtt Bevern seregének a Szászországgal s így a királylyal való összeköttetése szakítandó meg; ezután visszavetendő a Winterfeld alatt Moysnál álló hadtest. Bevern ily módon úgy a szászországi, mint a sziléziai összeköttetésektől el levén vágva, görlitz-i állását el kell hogy hagyja.

A főszereg ezután Sziléziába vonúl s ha erre alkalom kínálkozik a porosz sereget megtámadja.

Ennek megfelelőleg egy 15—16,000 főnyi hadtest Marschall altábornagy parancsnoksága alatt Bautzén elfoglalására küldetett ki, míg Nádasdy egy hasonló erejű, de nagyobbára lovasságtól és

bánális csapatokból álló hadtesttel Seidenbergbe küldetett, hol Winterfeld hadtestét és általában a porosz sereget megfigyelendő volt.

Nádasdy, Lothringeni Károly herczeg levelei szerint már augusztus 19-én Seidenbergben volt, s huszárjai körülportyázták az ellenséges sereget. De lovasságát Bevern is jól fölhasználta; erre mutat a herczeg első levele, mely tudatja, hogy porosz lovasság Marienthálnál mutatkozott, ¹⁾ s fölhívja Nádasdyt, hogy ezekre nézve felvilágosítást szerezzen. ²⁾

Augusztus 22-én, közli a herczeg Nádasdyval, hogy az ellenséges Winterfeld-hadtest a vett értesülések szerint gyöngé, s így jó volna ellene valamit tenni; kéri Nádasdy véleményét, melyet — mert a tartalekhoz megy — Königshaynba vár. ³⁾

Ugyanez nap este 9^{1/2} órakor sürgősen tudatja a fővezér, hogy a vett hírek szerint Nádasdy hadteste ellen az ellenség részéről rajtaütés terveztetik; figyelmezteti tehát, de megbizik ügyességében és óvatosságában. ⁴⁾

Miután a naponkinti levelezésben nyoma nincs, úgy látszik, hogy a Winterfeld elleni vállalat elhalasztatott, a rajtaütésről való hír pedig vak lárma volt.

Augusztus 24-én, a herczeg tudatja ⁵⁾, hogy ellenséges csa-

¹⁾ Loth. lev. Kl.-Schönau, VIII/19. — Die mir einlangenden Nachrichten geben, dass der Feind verschiedene Detachements von Huszaren und deutscher Kavallerie gegen Marienthal und weiter aufwärts schicke stb. Nád. lvt. B. 440.

²⁾ A herczeg legközelebbi levele aug. 21-dikéről egy magántügyre vonatkozik. Nádasdy magánpodgyásza ugyanis valahogy az ellenség kezeibe került s Nádasdy annak visszaszerzésére, úgy látszik, lépéseket tett. A herczeg azt feleli, hogy ez ügyben majd Daun fog válaszolni, kit megbizott, mert ő maga az ellenséggel még soha se levelezett. Kl.-Schönau, VIII/21. U. o.

Daun csakugyan megküld neki több íratot, melyeket Bevern a király parancsára kiadott s egy számadási könyvet. Eckarsberg, VIII/23. Nád. lvt. B. 227. Később pedig még egy kis pecsétnyomót (kleines Insiegel) küld meg, melyet a zsákmányoló porosz huszár már egy tallér és 12 garasért egy lakatosnak eladott volt. Stabelvitz, X/7. U. o.

³⁾ Loth. lev. Kl.-Schönau, VIII/22. Nád. lvt. B. 440.

⁴⁾ Loth. lev. Kl.-Schönau, VIII/22. este 9^{1/2} óra. U. o.

⁵⁾ Loth. lev. Kl.-Schönau, VIII/24. U. o.

patok Laubauba és Greiffenbergbe érkeztek; megparancsolja, hogy azoknak Sziléziába való elvonulását akadályozza meg. Nádasdy ennek folytán előnyomúl, az ellenséges csapatok elvonulását valóban meggátolja s 26-án hadtestével Kippernél ¹⁾ foglal állást.

Augusztus 27-én, a fővezér ama nagy fontosságú hírt közli, Nádasdyval, hogy a porosz király tegnap (aug. 26-án) még Bautzennél táborozott, de biztos, hogy a szászok ellen indult s így tőle egyelőre tartani nem kell. ²⁾

Ez alkalommal a Winterfeld elleni vállalat ismét szóba kerül, de még mindig elhalasztatik. De végre a támadás *szeptember 7-én* bekövetkezett.

Ez a *Moys* melletti ütközet.

Winterfeld a Moystól délre fekvő *Holzberg* nevű magaslatot két zászlóaljjal tartotta megszállva, míg a 10,000 főre fölszaporított hadtest innét mintegy 1^{1/2} órányira táborozott.

Nádasdy ez állást reggel 6-kor támadta meg s arra igyekezett, hogy a magaslatot a porosz hadtest zömének beérkezése előtt hatalmába ejtse. De a porosz zászlóaljok rendkívüli szívóssággal védtek az állást, Nádasdy pedig a döntő rohamot nem eszközölhette, mivel a gyalogság nagyobb része Ahrenberg herczeg alatt még távol volt.

Ez Winterfeldnek időt adott, hogy a Holzbergen egész hadtestét fölvonúltassa. Déltájban megérkezett Ahrenberg s Nádasdy ekkor általános rohamot rendelt, mely a poroszok baloldalát érte. Nádasdy gyalogsága és Ahrenberg gránátosai az ellenséget végre az első magaslatról leszorították, mire a poroszok a bátrabb fekvő állást foglalták el; de csak rövid időre, mert csakhamar ez állásból is kivették.

Az ütközetben a poroszok közel 4000 embert, 3 ágyút, és 7 zászlót vesztek. A császáriak vesztesége 2000 fő volt.

Nagy veszteség volt azonban Winterfeld tábornoknak, II. Friegyes barátjának és legkedvesebb hívének halála, ki ez ütközetben elesett.

¹⁾ A térképen nem található, de valószínű, hogy Seidenbergtől északra van.

²⁾ Loth. lev. Kl.-Schönau, VIII/27. Nád. lvt. B. 440.

De nemcsak a porosz fővezér volt a golyózáporban, ott volt Nádasdy is, ki azonban szerencsésebben menekült, csupán vállán kapván sebet. ¹⁾

Nádasdy megsebesülése, bár nem volt súlyos, nagy részvételt keltett. A herczeg meleg szavakban mond neki köszönetet, s megbizva, hogy halálját és elismerését a tisztai karral és a csapatokkal még ma közölje. ²⁾

Daun tábornagy szintén üdvözli a győzelemért s részvétellel-jesen kérdezősködik hogylétéről, sajátkezűleg írt levélben. ³⁾

A Nádasdy által Moys mellett kivívott győzelem mindazonáltal nem hozta meg azt a fordulatot, melyet hinni hajlandók volnánk.

A fővezér már a szeptember 7-iki levélben ⁴⁾ tudatja, miszerint az esetben, ha Nádasdy magát a Holzbergen tarthatni nem véli, ott csak egy kisebb különítményt hagyjon, maga pedig a hadtest zömével előbbi állásába visszatérjen.

Nádasdy Kálnoky altábornagy és Draskovics tábornok csapatait hagyta a Holzbergen, ellenben Sprecher tábornokot a gránátosokkal a Neisse jobb partján előretolta. A herczeg ezt tudomásul veszi s egyszersmind utasítja, hogy az ellenségénél ma reggel (8-dikán) tapasztalt mozdulatok czelja felől felvilágosítást szerezzen. ⁵⁾

E mozgás pedig nem egyéb volt, mint az ellenséges sereg elvonulása Görlitzből.

¹⁾ Az ütközet leírását Lothringeni Károlynak a királynőhöz intézett két jelentése tartalmazza; Nádasdy sebesüléséről az első azt mondja: «Da-
hingegen hat auch der Gen. d. Cav. Graf Nádasdy auf dem Schulterplatt
eine Contusion durch eine Kugel erhalten; ich hoffe aber, weilen sie leicht
ist, solche ihn nicht verhindern werde, den Dienst fortzusetzen». A másod-
dik: «Es ist hiebei zu bemerken, dass gleichwie der Gen. Graf Nádasdy
seine Erfahrungheit, Klugheit und Tapferkeit, also auch der Herzog von
Ahrenberg nebst der übrigen Generalität, Stabs- und Oberoffizieren ihren
Eifer und Muth bestättiget». Cs. és kir. udvari házi és állami levéltár.
Kriegsakten, Deutschland. Nro. 177.

²⁾ Loth. lev. Schönau, IX/7. Nád. lvt. B. 440.

³⁾ Daun levele. Schönau, IX/9. Nád. lvt. B. 227.

⁴⁾ Loth. lev. Kl.-Schönau, IX/7. Nád. lvt. B. 440.

⁵⁾ Loth. lev. Kl.-Schönau, IX/8. U. o.

Bevern ugyanis szeptember 7-én a Moys melletti vereségről szóló hírral egyidejűleg jelentést kapott arról, hogy Bautzent egy osztrák hadtest elfoglalta. Miután pedig Görlitznél élelmezés dolgában szűken volt s attól tartott, hogy az osztrák sereg Sziléziától elvágja, elhatározá, hogy ezt megelőzendő Sziléziába vonúl.

Ehhez képest elővédével még *szeptember 8-án*, a zömmel pedig a következő napon megindult s a Neisse folyón Penzignél átkelve, Naumburgon, Buntzlauon és Haynauon át Liegnitzre menetelt, hol szeptember 19-én érkezett meg.

Az osztrák sereg e mozdulatot *szeptember 11-én* követte, amely napon Nádasdy Laubaura, a főszereg pedig Schönbergre menetelt. ¹⁾

Szeptember 12-én a főszereg is Laubaura ért, hol pihenőt tartott. Nádasdy, mondja a herczeg, menjen oda, hova jönak látja, de tudatja hogy a gránátosokat Löwenbergre előre toltta. Nádasdy járőreit ne csak előre és az ellenség felé, de Landshut irányában is küldje, hol Jahnus tábornok különítménye áll. ²⁾

Szeptember 14-én az osztrák sereg Löwenbergre ér s megtudván, hogy a poroszok Bunzlauban vannak, Lothringeni Károly meg akarja őket támadni. ³⁾ De bár a sereg itt egy napig időz, a támadás elmarad, és a herczeg *szeptember 16-án* Jauer felé ismét megindul, s estig Pilgramsdorfba ér. ⁴⁾ Itt a herczeg ismét megállapodik s Nádasdytól híreket kér, hogy az ellenség még mindig Bunzlauban van-e.

A hírek úgy látszik kedvezőek, mert a sereg a jaueri fővonaltól eltérve *szeptember 18-án* Bunzlauhoz közeledik és Hohendorfra ér. De már itt tudomására jut, hogy az ellenség Bunzlauból Haynau felé elvonúlt. Nádasdyt a herczeg most arra utasítja, hogy Liegnitz felé hírszerző járőröket küldjön. ⁵⁾ A sereg az északi irányt föladva, ismét Jauernek tart, hova *szeptember 22-dikén* beérkezik.

¹⁾ Loth. lev. Schönau, IX/10. Nád. lvt. B. 440.

²⁾ Loth. lev. Laubau, IX/12. U. o.

³⁾ Loth. lev. Löwenberg, IX/14. U. o.

⁴⁾ Loth. lev. Pilgramsdorf, IX/16. U. o.

⁵⁾ Loth. lev. Pilgramsdorf, IX/17. és Hohendorf, IX/18. U. o.

Jauerban Lothringeni Károly, ki a poroszoknak Liegnitzben való megállapadásáról vesz hírt, hadi tanácsot hív egybe, mely a sereg további hadműveleteiről tanácskozzék.

A hadi tanácskozás részleteit, mivel azok leginkább Schweidnitz ostromára vonatkoznak, a következő fejezetben részletesen ismertetjük. A herczeg Schweidnitznek Nádasdy hadteste által való megostromlását határozza el; a főseregre nézve a hadi tanács tartózkodást ajánl ugyan, de Lothringeni Károly ennek daczára kísérletet szándékozik tenni az ellenségnek ha nem is megtámadására, de legalább nyugtalanítására.

E végből, míg Nádasdy Schweidnitz felé távozik, a fősereg a következő napokban ismét északi irányt vesz és *szeptember 26-án* Greibnigre ér. ¹⁾ E mozdulat által a herczeg a porosz sereget nemcsak Boroszlótól, de Schweidnitztől és Felső-Sziléziától is elvágta.

Szeptember 27-én az osztrák sereg valóban megtámadja a poroszokat; de ez inkább csak ágyúval való ijesztgetés, mintsem komoly támadás. ²⁾ Ütközetre a dolog egyáltalán nem kerül; a herczeg beéri *Barsdorf* lövetésével, mely lángba borulván, az itt levő porosz gyalogság a fősereghez hátrált. A poroszok e harcban 2 tábornokot és 4—500 főt veszítettek. ³⁾

A porosz sereg különben még ugyanaz napon Glogau irányában elvonult.

A herczeg csak lovassággal üldöztette, mert nem tartotta czélszerűnek, hogy a poroszokat a Glogau erős vár ágyúi alá kövesse. Bevern ennek folytán — látva hogy az osztrák sereg nem követi — irányát megváltoztatta, Parswitznél a Katzbachon, Lamperdsorfnál — illetőleg a herczeg levele szerint Steinaunál ⁴⁾ — az Oderán is átkelt, s azután az Odera jobb partján egyenesen Boroszlónak tartott.

A herczeg tudta ezt, ⁵⁾ de úgy vélekedett, hogy a poroszokat Boroszlónál még megelőzheti.

E számításában azonban a herczeg csalódott, mert midőn

¹⁾ Loth. lev. Jauer, IX/22., 23. Niedestadt, IX/24. Nád. lvt. B. 440.

²⁾ Loth. lev. Jauer, IX/22. Később részletesebben idézve. U. o.

³⁾ Loth. lev. Kameise, IX/29. U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

október 1-én Lissánál a Schweidnitzer-Wasserhoz ért, Boroszló már a poroszok kezében volt, s Bevern serege ismét az Odera bal partján, e folyó és a Lohe közt, Cosel és Popelwitz falvaknál állott, hol állását megerősíté.¹⁾

Lothringeni Károly október 1-én kelt leveléből világosan kitűnik, hogy a poroszokat itt a következő napon meg akarta támadni.²⁾ De e támadás is, mint már sok más előre tervezett, elmaradt s míg a poroszok állásukat Boroszló előtt minden módon megerősíteni igyekeztek, az osztrák sereg Schweidnitz bevételeig tehát november közepéig teljes tétlenségben maradt s nem szolgált egyébre, mint hogy Schweidnitz ostromát fedezze.

E tétlenség oka, úgy véljük, ama hadi tanácskozás, melyről a következőkben még bővebben megemlékezünk.

II.

SCHWEIDNITZ OSTROMA ÉS BEVÉTELE.

Már a megelőzőkben fölemlítettük, hogy Lothringeni Károly herceg Schweidnitz ostromát elhatározta; e végből gróf Nádasdy Ferenc lovassági tábornokot mintegy 20,000 főnyi sereggel, melyhez azonban még további csapatok voltak csatlakozandók, Schweidnitz körülfoglalására útnak indította.

A sziléziai háborúkról szóló művekben közönségesen az áll, hogy e kikülönítés az osztrák seregnek a Weistritznél (a lissai táborban) történt megérkezése után eszközöltetett. Ez azonban tévedés, mert Nádasdy hadteste a herceg levelei³⁾ szerint már

¹⁾ Loth. lev. Lissa, X/1. Nád. lvt. B. 440.

²⁾ U. o. «Morgen wird die gesammte Armee das Schweidnitzer Wasser passieren, und weilen auch der Feind, wo nicht völlig, doch grossentheils bereits die Oder passiret, und zwischen Cosel und Popelwitz sich gelagert haben solle, demselben nach Möglichkeit beyzukommen suchen» stb.

³⁾ Loth. lev. Jauer, IX/22. «Ich bin von E. E. zu vernehmen gewärtig, ob Sie schon morgen den Marche nacher Strigau anzutreten sich

szeptember 22-én, a Jauerban ugyanaz nap történt megegyezés alapján parancsot kapott az elindulásra, melyet 23-án volt megkezdendő.

A megegyezés alapját egy Jauerban szeptember 22-én megtartott hadi tanács képezte, melyben a további hadműveletekre vonatkozó nézetek kifejezésre jutottak. Miután e nézetek oly rendkívüli módon jellemzők a kor hadviselési módjára, szükségesnek tartjuk azokat bővebben megismertetni.

Hangsúlyozandónak tartjuk azonban, hogy e nézetek még szeptember 22-én, tehát amikor Bevern még Liegnitznél, Lothringen pedig Jauernál állott, tehát ahol a porosz sereg boroszlói erődített állásának nehézségei még számításba nem jöttek, fejeztettek ki.

A főszereg működésére a hadi tanács megmaradt ama nézet mellett, melyet más helyen már megemlítettünk s mely szerint annak Bevern seregét követni kell, hogy a poroszok Csehországba vagy Morvába való betörése megakadályoztassék. E mellett az osztrák sereg Sziléziába jut, s azt esetleg visszahódítja.

Az évszak előhaladása azonban az osztrák hadi tanácsot arra is kényszeríti, hogy a *téli szállások* kérdésével foglalkozzék, mert a tél közeledése a hadműveleteknek rövid idő alatt véget fog vetni. Ámde téli szállásokba szállani addig, míg az ellenségnek itt egy hadserege áll s míg a várak az ellenség kezében vannak, lehetetlen. Másrészről szégyenletes volna az, hogy a sereg, melynek számereje sokkal nagyobb mint az ellensége, s mely még bajor és württembergi segédhadakat is vár, valamely nevezetesebb vállalat nélkül Csehországba visszavonuljon, s így az eddigi műveletek eredményét is elveszítse.

Ez okok folytán szükséges, hogy a hadsereg egy része valamely várat ostrom alá fogjon (!?), hogy az ellenséges területen biztos támpontot nyerjen, mi által egyrészt a sereg telelése megkönnyíttetik, s a következő évben a hadműveletek megkezdése elő-

im Stande befinden, um sodann näher gegen Schweidnitz anzurücken, und diesen Platz soviel wie möglich einzuschliessen» stb.

Később: «Sonsten verspreche mir, dass E. E. vor dero Aufbruch von hier, nach unserer *heutigen Verabredung* die nöthigen Dispositionen eingetheilt haben». Nád. lvt. B. 440.

segíttetik, másrészt pedig a sereg a várban raktárt rendezhet be, melyből szükségleteit fedezheti.

Valóban sajtáságos okoskodás! Az ellenségnek serege van ott, s várai; az ellenséges sereg most már alig több 30,000 főnél, az osztrák még mindig legalább 85,000, melyhez még erősítéseket is vár. E kedvező helyzet daczára a hadi tanács nem azt mérlegeli, *hogy az ellenséges sereg mikép volna a leggyorsabban és legbiztosabban megsemmisíthető*, nehogy a Szászországból visszatérő király a sziléziai sereggel egyesülve, az osztrákokat a hadjárat minden eddigi eredményétől megfossza, hanem tanácskozik a teli szállások biztosításáról s *csupán azért* akar valamire vállalkozni, mert e nélkül Csehországba visszavonulni szégyen volna.

Ez okoskodás után természetesen azon sem csodálkozhatunk, hogy a tanácskozás végeredménye az, miszerint legfőbb dolog, hogy az ellenség várainak egyike ostrom alá vétessék s így a hadsereg egy biztos pontot s raktárt nyerjen.

Tehát hosszas ostrom után egy várat elfoglalni; ez már maga elég, hogy a zászlók becsülete meg legyen óva! A kolini győzelmes csata után, a porosz seregnek Csehországból való diadalmas kifizése után elég eredmény az, hogy a visszahódítani szándékoltt Sziléziából egy hitvány vár jut az osztrák sereg birtokába.

Pedig most még volt elég idő; a porosz királyról még semmi hír sem érkezett, a rossbachi csata még nem volt megvíva. Ha az osztrák fősereg 85,000 emberével az elkülönített porosz hadseregre támad, egy csapással visszanyerheti egész Sziléziát a benne levő összes várakkal egyetemben, s mehet a sereg egy részével Frigyes ellen, hogy őt a többi szövetséges seregekkel egyetemben megverje.

Miután a hadi tanács arra nézve megállapodott, hogy első dolog egy vár ostromlása, nyomban következett a második kérdés: hogy melyik legyen a vár, mely ostrom alá vonassék?

A sziléziai várak közül három jöhetett leginkább tekintetbe: Neisse, Boroszló és Schweidnitz.

Neisse, közel levén a morva határhoz, minden sziléziai vár között legkönnyebben volt ostromolható, mert az ostromszereket Olmützből legkönnyebben lehet vala oda szállítani; a vár birtoka útát nyithatott Felső-Sziléziába és a glatzi grófságba. De Neisse

igen messze van s mire a sereg oda ér. az évszak annyira előhalad, hogy az ostrom a tél beállta előtt alig fejezhető be; e mellett Bevern herczeg Neissét még az osztrákok előtt elérheti és oly állást foglalhat, mely a várat fedezi; végre Neisse elfoglalása csak egy igen csekély terület birtokát biztosítja, s csak Morvaországot fedezi, míg Csehország a porosz betörésekre nyitva marad.

Boroszló sokkal közelebb van, erődtéményei gyöngébbek, helyőrsége csekély. Ámde semmi kétség sem lehet abban, hogy a porosz sereg Szilézia legnépesebb és legfontosabb városát és várát, melyhez ép oly közel áll, mint az osztrákok, csata nélkül át nem engedi; «és mi történik akkor, mondák a hadi tanácsban, ha a vállalat nem sikerül? a visszavonulás Csehországba a hegyi úton nehéz és a sereg mögött van Schweidnitz vára, közel 6000 főnyi helyőrséggel!»

Nehéz helyzet, csakugyan! melynél csak ez okoskodás még nehézkesebb. A 85,000 főből álló hadsereg nem meri megtámadni a 30,000 főből álló ellenséget, mert fél, hogy vereséget szenved és akkor nem fog tudni Csehországba visszavonulni, mert ezt egy 6000 főnyi várőrség megakadályozza!

Valóban Frigyes igen jól ismerte ellenfeleit, s midőn Bevern sereget a kétszerte erősebb ellenféllel szemben megnyugvással hagyta vissza, meggyőződésből cselekedett, ép úgy mint Napoleon 1805-ben, midőn az olasz hadszínhelyen az osztrák 150,000 főnyi sereg ellenébe Masséna 35,000 főnyi seregét állította.

Hátra volt még a harmadik vár, *Schweidnitz*, melynek elfoglalása az osztrák hadseregnek a következő előnyöket biztosította:

A vár fedezi a Csehországba vezető szorosokat; Sziléziából elég nagy terület birtokát biztosítja; a sereg nagy része téli szállásokon Sziléziában maradhat; végre ha Schweidnitz idejekorán elfoglaltatik, az osztrák sereg még időt nyer Bevern megtámadására, mit ezután megnyugvással cselekedhet, mert visszavonulását a vár eléggé biztosítja.

Ha mind ez elmékedések Savoyai Jenő és Frigyes föllépése előtt, tehát a methodismus fénykorában történnek, nem volna mit csodálkoznunk, mert e fontolgatás a Montecuccoli iskolájából származó hadvezereknek valóban díszére válandott. De Savoyai Jenő nem ily örökséget hagyott az osztrák hadseregre s Frigyes

nem ily példákat mutatott már eddig is ellenfeleinek, s így méltán csodálkozhatunk azon, hogy a methodismus szelleme még mindig ki nem halt s követői még mindig elég nagy számban maradtak.

A hadi tanács megállapodásaihoz a fővezér, Lothringeni Károly herczeg is hozzájárult s így Schweidnitz ostroma határozatba ment.

Az ostrommal mint említettük Nádasdy biztatott meg, ki lovas hadtestének egy részét a főseregnél Hadik és mások alatt visszahagyva, helyette több gyalog csapatot nyert.

Nevezetesen hozzá utaltattak Jahnus, Krottendorf, Kálnoky, Pálffy s Rédey csapatai, továbbá hozzáutaltattak még az útban levő bajor és württembergi csapatok is. Nádasdy még az Ahrenberg herczeg alatt levő hadsereg-tartalékot is kívánta, de ezt a fővezér, mivel a következő napokban a Liegnitznél álló Bevern ellen kém-szemleszerű támadást tervezett, egyelőre még át nem engedte.¹⁾

Nádasdy hadteste szeptember 23-án estig Strigauba ért; a fő-sereg Jauerből, mint említettük, csak 24-én indult meg Greibnig felé.²⁾ Strigautól Nádasdy még két napig a Schweidnitz felé vezető főútat követte, de azután keletnek tartott és a Schweidnitzer-Wasser balpartján fekvő *Schönfeld* mellett szeptember 30-án táborba szállott.

Ez idő alatt a fővezérlettől a következő értesítéseket kapta:

Szeptember 29-én értesíti a herczeg, hogy a bécsi udvari hadi tanács a Schweidnitz ostromára vonatkozó terveket helybenhagyta és az ostromtüzérség elküldésére nézve intézkedett; továbbá hogy Olmützből 5, Bécsből szintén 5 és Égerből 2 hadmérnöki tisztet az ostromló hadtesthez küldött. Végre tudatja Nádasdyval a főseregnél lefolyt eseményeket.³⁾

Szeptember 30-án, tudtván hogy a főserég Boroszlóra megy, értesíti, miszerint Bohn altábornagy, mérnök-kari igazgatót Schweid-

¹⁾ Loth. lev. Jauer IX/22. Das Corps de Reserve kann ich dermalen umsoweniger noch entbehren, als ich mich vielleicht noch entschließen könnte eine Bewegung vorwärts zu machen, um des Feindes Contenance zu prüfen. Nád. lvt. B. 440.

²⁾ Loth. lev. Jauer, IX/23. U. o.

³⁾ Loth. lev. Kameise, IX/29. Nád. lvt. B. 440. A tisztek név szerint föl vannak sorolva; magyar nevű köztük nincs.

nitz vidékére küldte, hogy az terepszemlét tartson s az ostromra nézve Nádasdynak szóbeli, a fővezérletnek pedig írásbeli javaslatot tegyen. Fölbívjá Nádasdyt, hogy e tisztet mindenben támogassa s vele egyetértésbe helyezkedjék.¹⁾

A menet alatt, szeptember 16-án csatlakozott a hadtesthez a *Seissel* tábornok parancsnoksága alatt álló és 10 zászlóalj erejű *bajor segélyhad*.²⁾

A többi, a hadtesthez beosztott csapatok azonban csak lassan gyülekeztek. Az utolsó volt a Spitznapf báró altábornagy alatt álló württembergi, 10 gyalog zászlóaljból álló segélyhad, mely csak október 13-án vonult be.³⁾

Úgy látszik Nádasdy csak e csapatokra várt még, mivel a schönfeldi tábornok *október 13-án* hagyta el és hozzáfogott Schweidnitz körülfzárolásához.

Nádasdynak a főseregtől való eltávoztása napjától, tehát szeptember 23-ától kezdve egész a körülfzárás befejeztéig, tehát október 15-éig, Lothringeni Károly herczeg 22 levelet ír Nádasdynak, melyek a helyzet megvilágítására teljesen elégségesek. A már megemlítettéken kívül⁴⁾ a fontosabb levelek még a következők:

Október 1-én tudatja a herczeg a főserég fölállítását, melyre majd később még visszatérünk, és figyelmébe ajánlja Nádasdynak a Schweidnitzer-Wasser vonalát s a Boroszló felé vezető útvonalakat. Ugyan-e levélben tudomásul veszi a herczeg, hogy Nádasdy Schönfeldnél vett állást és értesíti, hogy a württembergi csapatok hozzá fognak csatlakozni. A bajorok számára szükséges lőszer kiszállításáról Feuerstein báró tábornoszernagy, tüzérségi igazgató fog gondoskodni.⁵⁾

Október 2-án a herczeg tudomásul veszi Nádasdy azon jelentését, hogy Fouquet tábornok alatt porosz csapatok Glatzra indul-

¹⁾ Loth. lev. Kameise, IX/30. Nád. lvt. B. 440.

²⁾ Seissel jelentései Landshut, IX/24. és Hohenfriedberg, IX/25. Nád. lvt. B. 856.

³⁾ Spitznapf (Lothringeni Károly október 12-iki levelében Spitznasnak nevezi) jelentése Strigau, X/12. Nád. lvt. B. 856.

⁴⁾ Lásd a korábbi jegyzeteket.

⁵⁾ Loth. lev. Lissa, X/1. Nád. lvt. B. 440.

tak; ő azonban nincs oly helyzetben, hogy e porosz csapatok ellenében megfelelő erőt küldhessen, már csak a távolságnál fogva sem; az útban levő württembergi csapatok egy része meg volna ugyan Glatz tájékán állítható, de e hadosztályt szétszakítani nem akarja.

Legzélszerűbbnek vélné tehát, ha Nádasdy maga küldene oda egy különítményt, még pedig Jahnus tábornoknak Reichenbach körül álló csapataiból; a nála ily módon keletkezett hiányt a herceg azután a főseregtől pótolni fogja. Egyébiránt nem hiszi, hogy Fouquet csapatai Csehországba szándékoznának betörni s inkább azt véli, hogy azok Glatz és Neisse helyőrségének megerősítésére vannak szánva.

Végül közli a főserég és az ellenség helyzetét s tudatja, hogy Nádasdlynak Boroszló felől semmitől sem kell tartania.¹⁾

A poroszok mozdulataira vonatkozó híreket Nádasdy Jahnus tábornoktól kapta, ki előbb a Schweidnitzer-Wasser mentén, majd a schweidnitz-boroszlói útvonalon egész a Zobten-Bergig volt előretolva s csak szeptember 30-án ment Reichenbachba. Jahnus e jelentése még szeptember 26-áról a pischenbergi táborból szól s közli, hogy Fouquet porosz tábornok 25-én reggel 4 órakor két gyalog ezreddel és 400 huszárral Zobten mellett Reichenbach felé vonúlt.²⁾

Jahnus ugyan e napról egy második jelentésben azt is közli, hogy Schweidnitzbe mintegy 800 főnyi porosz vonúlt be 60 tüzérral és 4 ágyúval.³⁾

Jahnus 29-én már útban van Reichenbach felé s e napon

¹⁾ Loth. lev. Lissa, X/2. Nád. lvt. B. 440.

²⁾ Jahnus jelentése Pitschenbergi tábor, IX/26. Ugyan e jelentésben tudatja, hogy Boroszlóba öt gránátos és egy füsilier-zászlóalj és két dragonyos ezred érkezett s a külvárosokban laktáborozik. Szóbeszéd, bár nem bizonyos, hogy a király is Gr.-Glogaun át Boroszlóba jött. Tegnap d. u. 4 órakor erős ágyúzás hallatszott Boroszló felől. Friedrich Nádasdy ezredbeli hadnagy két foglyot hozott be, melyek a Werner porosz ezredből valók. Jahnus következteti, hogy a Werner huszár-ezred is Boroszlóban van. Nád. lvt. Lev. B. 367.

³⁾ Jahnus jel. Pitschenberg IX/26. Nád. lvt. B. 367.

Kaltenbrunnál foglalt állást, melyet részletesen leír; tudatja egyzsersmind, hogy a boroszlói út szabad.¹⁾

A poroszoknak Glatz felé való menetéről különben Krottendorf tábornok is jelent s Fouquet csapatait szeptember 29-én Warthán vagy Glatzon tudja, tehát Jahnus jelentését megerősíti.²⁾

Krottendorftól Nádasdy azonban azt is megtudja, hogy az ostrom-tüzérség Königrätzből már Trautenaug jutott, s így közeledik Schweidnitz felé. Krottendorf e tüzérség fedezésére 2 zászlóaljta Trautenaunál visszahagyott.³⁾

Nádasdy elfogadta a herczeg ajánlatát és a Glatz felé való működésére Jahnus tábornokot rendelte ki, meghagyván mindazonáltal, hogy eddigi felállításában egy erős különítményt hagyjon vissza.

Jahnus e parancsot október 4-én kapja meg és jelenti, hogy Reichenbachban gróf Rhédey ezredest 2 zászlóaljjal hagyja vissza, mi elég lesz, mivel Baranyai tábornok különítménye is ide fog bevonúlni.⁴⁾

Egy korábbi jelentéséből Jahnusnak különben megtudja Nádasdy, hogy Fouquet előbb Warthán állapodott meg, de október 1-én már Glatzon volt; nála vannak a Fouquet, Markgraf Heinrich és a Quad gyalog és a Werner huszár ezred.⁵⁾

Október 4-én a herczeg tudomásul veszi Jahnus kiküldetését s reményli, hogy ez által a Csehországba való portyázások meg

¹⁾ Jahnus jel. Kaltenbrunn, IX/29. — Ausser «peltz-kittelichten» Bauernwachen ist keine Soldaten-Seele zu sehen. U. o.

²⁾ Krottendorf jel. Waldenburg, IX/30. «Nach den eingegangenen Nachrichten sollen feindliche Truppen durch das Frankensteinische über Wartha gegen Glatz marschiret sein, und solle dem Vernehmen nach der General Fouquet sich daselbsten befinden.» Nád. lvt. B. 434. Krottendorf ugyan e jelentésben javasolja, hogy Kálnoky Leitmannsdorfra, Pálffy Kundendorfra, ő pedig Bögendorfra tolassék előre, mi által Schweidnitz elzárása tökéletesebb lenne.

Érdekes és jellemző e jelentésének a vége is, melyben jelenti, hogy pénz hiányában a zsoldot öt napra ő *előlegezte* sajátjából, de mivel több pénze nincs, kéri, hogy a zsoldot Nádasdy küldesse meg.

³⁾ Krottendorf jel. Landshut, IX/26. U. o.

⁴⁾ Jahnus jel. Reichenbach, X/4. Nád. lvt. B. 367.

⁵⁾ Jahnus jel. Reichenbach, X/3. U. o.

fognak gátoltatni. Igéri, hogy majd küld Nádasdynak erősbitést, de most még nem lehet, mert még mindig *készül* az ellenséget megtámadni.¹⁾

Október 6-án Lothringeni Károly aggodalmát fejezi ki az útban levő ostrom-tüzérség biztossága fölött s megbízza Nádasdyt, hogy megfelelő intézkedéseket tegyen.

A herceg e levelével egyszersmind Bohn altábornagyot a főhadiszállásra rendeli és az ostrommunkálat előkészületeit ez időtől fogva — úgy látszik a bécsi hadi tanács parancsából — *Riverson* francia műszaki dandár-tábornok veszi át.²⁾

Október 7-én a herceg meglegedését fejezi ki, hogy a Schweidnitzből kirohant ellenséget 24 szerezsán oly nagy bátorsággal visszaverte. Utasítja Nádasdyt, hogy nekik 12 aranyat kifizessen, a parancsnokot pedig egy fokozattal előléptesse, s hogy ha az tiszt, erről jelentést tegyen, hogy kinevezési okmányát Bécsből neki megszerezze.

Ez iratból kitűnik egyszersmind, hogy a fővezérnél a hadsereg vezérkari főnöki tisztét *Netolitzky* báró altábornagy látta el.³⁾

Október 8-án megköszöni a fővezér a jelentést, melyet Bethlen ezredes a Lohe-átkelések kémszemléje tárgyában tett s melyek — úgy hiszi — igen hasznosak lesznek.

Ellenben boszankodik azon, hogy Jahnus különítményéből egy huszárszázados és egy hadnagy az ellenség kezeibe került. Ez a kapitány Baranyay százados, kit Jahnus október 4-én Nádasdy parancsa folytán az ohloui kerületbe küldött.⁴⁾ Reméli, hogy az ily különítmények jövőben több óvatossággal járnak el.⁵⁾

¹⁾ Loth. lev. Lissa, X/4. «Derzeit kann von der Armee noch nicht wohl etwas entbehren, allemassen Man noch immer suchet dem Feinde beizukommen und demselben einen Streich beizubringen.» Nád. lvt. B. 440.

²⁾ Loth. lev. Lissa, X/6. U. o.

³⁾ Loth. lev. Lissa, X/7. U. o.

⁴⁾ Jahnus jel. Reichenbach, X/4. Nád. lvt. B. 367.

⁵⁾ Rhédey ezredes jelentése szerint Baranyay százados Prosoritzban 225 porosz huszár által akkor fogatott el, midőn *őrség kiállítására nélkül* abrakolatott. Baranyay 57 emberéből kettő elesett, kettő megsebesült; a százados, a hadnagy, három altiszt és 24 közember, végre 42 ló elfogatott; a többi elmenekült. Vegyes különítmény volt s az emberek a császár, Baranyay,

Ugyan e levelében csodálkozik a herczeg a fölött, hogy Fouquet porosz tábornok Jahnus jelentése szerint útban volna Borozló felé, holott neki biztos tudomása van, hogy Fouquet az útban levő ostrom-tüzérség megtámadására küldetett ki.¹⁾ Nádasdy intse tehát Jahnust, hogy óvatos legyen s a tüzérségi és lőszer-szállítmányok biztosságáról gondoskodjék. Jahnus — úgy véli a fővezér — nemcsak a portyázásokat akadályoztatja meg, de talán még Glatztot is hatalmába ejthetné, mi nagy előny volna.²⁾

Október 9-én siettetti a herczeg az ostromhoz szükséges fa megszerzését s ehhez a lakosságot is igénybe venni rendeli. Miután pedig a württembergi csapatok nemsokára megérkeznek, kívánatos, hogy ezek megérkeztével a vár szorosabban körülzároltassék.

A tüzérség egy része, mely Trautenaunál megállapodott, már útban van; a másik rész (az olmützi) Königrätzről már szintén elindult. A Kolowrath gróf felügyelete alatt gyűjtött fa számára biztos rakóhely határozandó meg.³⁾

Október 12-én meglepéssel veszi tudomásul a fővezér, hogy Nádasdy a körülzárólást már a legközelebbi napokban végrehajtja. Tudatja, hogy a württembergi csapatoknak már talán holnap Schweidnitz alá kell érkezni s csak a körülzárólás megtörténtét várja, hogy Riverson tábornokot és még más két francia hadmérnököt Schweidnitz alá küldje.

Tudatja, hogy a 6-án kitűnt szerezsánok parancsnokának *Agbaba Tivadar* tizedesnek zászlótartóvá történt előléptetését tudomásul veszi s decretumát kiállíttatja.

Nádasdy, Eszterházy, Mórotz, Hadik, Kálnoky, Jász-kún és bánusi ezredek-ből voltak. Nád. lvt. B. 625.

¹⁾ A herczeg ezt azon jelentésből tudja, melyet a magyar huszárok elfogtak, s melyet már 1888-ban egész terjedelmében közöltem. Hadtörténelmi Közlemények I. 1888. 656. lap.

²⁾ Loth. lev. Lissa, X/8. Jahnus könnte vielleicht die nur mit gezwungener Mannschaft versehene Festung Glatz hinlänglich bloquieren, oder wohl gar solches durch eine Coup de maine, oder durch andere Mittel sich bemeistern könnte; es würde andurch dem höchsten Dienst ein besonderer Vortheil erwachsen stb. Nád. lvt. B. 440.

³⁾ Loth. lev. Lissa, X/9. U. o.

Az útban levő tüzérséget a rossz utak miatt Netolitzky által Landshut és Freiburgon át irányítottatta.¹⁾

Október 13-án tudomásul veszi a herceg, hogy Schweidnitz körülzárolása már végbe ment, s hogy az ostrom-anyag már össze van gyűjtve. Nádasdy e tekintetben tett minden intézkedését jóváhagyja. Tudatja, hogy a Prágából küldött ostrom-tüzérség már Neu-Reichenaunál (Freiburg mellett) megérkezett s holnap Schweidnitz alatt lehet; a többit sürgetni fogja.²⁾

Mielőtt a körülzárolás előzményeit, magát a körülzárolást és az ostromot részletesebben követnők, szükséges lesz, hogy Schweidnitz váráról, környékéről, erődítéseiről és helyőrségéről közelebbről megemlékezzünk.

Schweidnitz Boroszlótól, a mai Porosz-Szilézia főhelyétől, 50 kilométerre dél-nyugatra fekszik a Zobtenberg és a glatzi medenczét elzáró Eulenberg közt; a széles, de kisebb-nagyobb dombok által megszakított völgyet a Weisstritz, vagy a városon alúl Schweidnitzer-Wassernek nevezett folyó szeli át. A hely központi fekvése Csehország, Morvaország és Szilézia közt, de különösen azon körülmény, hogy egy itt álló erőd a Csehországba vezető hegyszorosok fölött uralkodik, II. Frigyes Szilézia elfoglalásakor arra indították, hogy az erődítéseket eddig nélkülözött várost várrá alakítsa át, mely egyrészt a birtokba vett Sziléziát fődözi, másrészt a Csehországba való betörést megkönnyíti.

Az építés Seers hadmérnöki ezredes³⁾ tervei szerint 1747-ben kezdetett meg és 1753-ban fejeztetett be.

Mindenekelőtt a várost eddig körülvevő körfal mellvéddé alakíttatott át, az árkok kiásattak s eléjük sikkam építtetett. De mivel a szép és virágzó, külvárosokat s az azok körül elterülő pompás kerteket Frigyes elromboltatni nem akarta, az új védőművek a külvárosokon kívül emeltettek.

¹⁾ Loth. lev. Lissa, X/12. Nád. lvt. B. 440.

²⁾ Loth. lev. Lissa, X/13. U. o.

³⁾ Ugyanaz, ki (most már tábornok), a leírandó ostrom alatt mint a vár parancsnoka működik.

Ez új védő művek ¹⁾ négy csillagsánczból állottak :

I. A Galgenberg-erőd.

II. A jauernigi vagy strigau-i erőd.

III. A kerti erőd.

IV. A bögeni erőd.

A csillagsánczok mindegyike egy 12 láb magas falburkolattal és e fölött 24—30 láb magas mellvédekkel bírt. Ezután a falazott árok, a contrescarpot képező envelope, a földött út s végre a sikam következett. A torkolatok alatt voltak a casematták, melyek lőpor-raktárul szolgáltak. Mindegyikben 100 mázsa lőpor állott.

A csillagsánczok térközein lünettek voltak, kis önálló bástyák falazott árkokkal, földött úttal és síkammal.

A patak felőli oldalon állott az V. számú vízi erőd, egy szarúmú, vízzel telített árkokkal, mely a folyóval és a bögendorfi patakkaival szilipek és csatornák segítségével közlekedett.

E főművekhez több kisebb földmű (VI—IX) csatlakozott.

A vár főgyöngéje azonban az volt, hogy az erődök egymással összekapcsolva nem voltak ²⁾ s így az erődök között közlekedés nem létezett, továbbá hogy a körülfekvő magaslatok a vár fölött uralkodtak, míg a ki nem töltött mélyedések az ellenségnek az előretámadást, a gyülekezést szerfölött megkönnyítették.

A *helyőrség*, mely a várban az ostrom tartama alatt szolgálatot tett, mintegy 6000 fő lehetett, de ezek nagyobb része porosz szolgálatra erőszakkal kényszerített szászokból és császári szökevényekből állott s így megbízhatósága csekély volt.

A vár parancsnoka, *Seers* tábornok, a vár építője volt; kí-

¹⁾ Mellékleteink közül a második (Schweidnitz I.) a vár környezetét és a védőműveket általánosságban tünteti elő; a harmadik melléklet (Schweidnitz II.) egy vonal által kétfelé van osztva s jobb oldalában Nádasdy ostrommunkálatait s a vár 1757-iki állapotát, baloldalában az osztrákok által már teljesen kiépített várat mutatja, úgy, a mint az az 1758-ik évi porosz ostrom idején, melynek munkálatait is tartalmazza, fönnállott. Az első rajz e mellett a körülfalolás, a másik az ostrommunkálatok magyarázatára is szolgál.

²⁾ A harmadik melléklet baloldala mutatja, hogy e hiányon később miképp segítettek.

vüle a várban voltak még Rebentisch, Grumbkow és Mützschephal tábornokok.

A gyalog zászlóaljok száma 10 volt; és pedig: 2 zászlóalj Hautscharmoy, 2 Kreutzen, 1 Kursel, 1 Jung-Bevern, 3 Mützschephal és a Diezelsky gránátos zászlóalj. A lovasságot a várban bensorult Waner huszárezred képezte.

A vár tűzérési anyaggal, lőszerrel és élelmi szerrel bőven el volt látva; hiányt szenvedett azonban tűzerekben, kiket részint gyalog katonákból részint polgári mesteremberekből kellett pótolni.

RÓNAI HORVÁTH JENŐ.